

نشریه علمی فقه، حقوق و علوم جزا  
مقاله پژوهشی، سال هفتم، شماره ۲۹، پاییز ۱۴۰۲، صفحات ۳۴ تا ۵۲  
تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۵/۰۲ - تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۷/۰۴

## مروری تحلیلی بر اصولی از قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

| یونس سلیمی\* | کارشناسی ارشد مترجمی زبان انگلیسی، دانشگاه دانش البرز، قزوین، ایران.

### چکیده

مقوله حقوق اساسی وقتی تحقق می یابد که همه افراد یک جامعه از کلیه حقوق مدنی، سیاسی، اجتماعی برخوردار باشند و همچنین به فرصت‌های مورد نظر زندگی از حیث اقتصادی و اجتماعی دسترسی آسان داشته باشند در واقع حقوق اساسی آمیخته‌ای از وظایف و مسئولیت‌های مردم در قبال یکدیگر و دولت و قوای حاکم و بالعکس می باشد و به علاوه حقوق و امتیازاتی که وظیفه تأمین و آگاهی از آنها برعهده دولت و به طور کلی قوای حاکم بر کشور است در این مقاله تلاش بر آن است با عنایت به حقوق اساسی هرایرانی، مواردی از اصول قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران که آگاهی از آنها برای هر شهروند ایرانی فارغ از مسائل قومی و نژادی و مذهبی خالی از لطف نیست همچون نهاد رهبری، ریاست جمهوری و حقوق مردم در نظام جمهوری اسلامی ایران، حقوق و آزادی‌های اساسی فردی، حقوق و آزادی‌های اجتماعی، حقوق و آزادی‌های قضایی، آزادی‌های اساسی مردم در نظام جمهوری اسلامی ایران، مردم سالاری دینی در نظام جمهوری اسلامی ایران، اسلامی بودن نظام جمهوری اسلامی ایران، ولایت مطلقه فقیه، شورای نگهبان، اهداف نظام جمهوری اسلامی ایران، مردمی بودن نظام، همه پرسی در نظام جمهوری اسلامی ایران، نقش خبرگان در نظام جمهوری اسلامی ایران، همه پرسی تصویب قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و نقش مردم در انتخاب مسئولان ارشد نظام جمهوری اسلامی ایران به اختصار مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد.

واژگان کلیدی: حقوق، قانون، اساسی.

---

\* نویسنده مسئول: [yonossalimy@yahoo.com](mailto:yonossalimy@yahoo.com)

## مقدمه

## نهاد رهبری

مطابق اصل ۵۷ قانون اساسی کلیه قوای حاکم در جمهوری اسلامی ایران تحت نظر ولایت مطلقه امر بوده و تحت نظارت آن نهاد مقدس وظایف خود را اعمال و اجرا می‌کنند این نهاد عالی‌ترین دستگاهی است که نظارت بر عملکرد قوای سه‌گانه را بر عهده دارد.

اهمیت رهبری و هدایت جامعه همواره در طول تاریخ حیات انسانی یک امر مهم سیاسی فرهنگی اجتماعی و تربیتی بوده است، زیرا رهبران سهمی تعیین‌کننده در رشد یا انحطاط جامعه‌ها و ملت‌ها داشته و دارند. اهمیت رهبری در جامعه از آن جهت است که زندگی اجتماعی و ویژگی-هایش ایجاب می‌کنند فرد یا افرادی برای سامان دادن به امور مشترک میان انسان‌ها در جامعه به رهبری و هدایت آنان همت گمارند و برای جلوگیری از هرج و مرج و بی‌نظمی، برنامه‌ریزی کنند و آن را به اجرا درآورند.

قرآن مجید می‌فرماید: (اطیعوا... واطیعوا الرسول واولی الامر منکم...)

در این آیه مصادیق اتم و اکمل اولی الامر به اعتقاد شیعه ائمه معصومین (ع) هستند که اطاعت آنها به طور مطلق واجب و لازم می‌باشند در اهمیت رهبری همین بس که رسول گرامی اسلام فرمود: (بنی‌الاسلام محلی علی خمس الصلاة والزکوة والصوم والحج والولایه ولم ینادوبشی کما نودی بالولایه) که این روایت هم از طریق شیعه و هم اهل سنت نقل شده است یعنی ارکان و بقای اسلام رپنج چیز استوار است: نماز، زکات، روزه، حج و ولایت که رکن رکن و مهم‌ترین آنها ولایت است موضوع رهبری و ولایت جامعه مخصوص جامعه خاصی نیست بلکه امری بدیهی است در جوامع امروز غربی ممکن است رهبری بدان معنا که مورد نظر ما است مطرح نباشد ولی قوانین اساسی در اکثر کشورهای دنیا که بانظام دموکراسی اداره می‌شوند، به گونه‌ای تدوین یافته است که یک فرد نسبت به دیگران دارای اختیارات باشد خواه عنوان پادشاه داشته باشد یا رئیس جمهور یا صدر اعظم به عنوان مثال قانون اساسی آمریکا بدین صورت است که اولین و کوتاه‌ترین قانون اساسی در جهان است و دیگر اینکه کهن‌ترین آنهاست این قانون شامل هفت ماده طولانی است و علت آن این بود که نویسندگان قانون اساسی امیدی به تصویب آن از طرف دولت‌های عضو نداشتند لذا برای اینکه طرح پیشنهادی آنها با مخالفت برخی از دولت‌های عضو مواجه نشود سعی کردند که قانون اساسی وارد جزئیات نشوند و جنبه کلی داشته باشد از این رو در قانون اساسی وعده داده شده بود که تکلیف جزئیات بعد از امضاء دولت‌های عضو معین خواهد شد و از تدوین اعلامیه حقوق بشر فدراسیون که در این زمان رایج بود نیز صرف نظر کردند در سال ۱۷۶۹ میلادی پارلمان انگلیس به برخی از اجناس از قبیل چای و شیشه مالیات بست و با این اقدام موجب خشم و نارضایتی مردم شد و چون مستعمرات وضع مالیات را جزء اختیارات مجالس محلی خود می‌دانستند نمایندگان آنها در شهر فیلادلفیا اجتماع نموده و شکوائیه‌ای به پادشاه انگلستان ارسال کرده و در آن خواستار لغو مالیات‌های مزبور شدند دولت انگلستان مجبور گردید مالیات‌های وضع شده به جز مالیات چای را لغو کند چون این اقدام رضایت مستعمرات را تامین نمی‌کرد مجدداً نمایندگان آنها در شهر

فیلادلفیا اجتماع نمودند و بنای اعتراض علیه انگلستان را گذاشتند این بار دولت انگلستان به جای آرام کردن مردم به شدت عمل متوسل شد و نیرویی به آنجا اعزام و حکومت نظامی اعلام کرد این اقدامات موجب خشم و تحریک بیشتر مردم گردید نمایندگان آنها تصمیم گرفتند به جای اعتراض از انگلستان جدا شوند و سرانجام در اجتماع ۴ ژوئیه ۱۷۷۶ فیلادلفیا، سیزده مستعمره انگلیسی جدایی و استقلال خود را از انگلستان اعلام و به طور دسته جمعی وارد مبارزه شدند کشورهای سیزده گانه که تازه آزادی خود را به دست آورده بودند میان خود میثاقی امضاء کردند که موجب آن کنفدراسیون مرکب از کشورهای مزبور تشکیل گردید. مطابق میثاق مزبور کنگره کنفدراسیون مرکب از نمایندگان سیزده دولت عضو بود تصمیمات کنگره با اکثریت ۹ دولت عضو اتخاذ می شد و بایستی پیش از اجرا به تصویب مجالس محلی نیز می رسید. کنگره فاقد منابع مالی بود، هزینه های آن را دولت های عضو به دلخواه خود می پرداختند در واقع کنگره جز رسیدگی به اختلافات دول عضو کاری انجام نمی داد و چون این وضع قابل دوام نبود و هر موقع بیم انحلال اتحادیه می رفت در سال ۱۸۷۸ نمایندگان دولت نیوجرسی پیشنهاد کرد که کنفدراسیون مزبور منحل و فدراسیون به جای آن تشکیل شود دولت های بزرگ با تشکیل فدراسیون و اتحاد نیرومندتری موافق بودند لکن دولت های کوچک آن را منافی منافع خود می دیدند و حاضر نبودند که استقلال خود را از دست دهند سرانجام به کوشش جورج واشنگتن که بعداً به ریاست جمهوری انتخاب شد و سایر رهبران انقلاب قانون اساسی فدراسیون در تاریخ ۱۷ سپتامبر ۱۷۸۷ به تصویب دولت های عضو رسید و به موقع اجرا گذاشته شد. اسلام به عنوان دین کامل و جامع، به رهبری و ولایت توجه ویژه ای دارد وجود پیامبران الهی خود نشان دهنده اهمیت رهبری و هدایت جامعه است علاوه بر این پیامبر اسلام (ع) پس از هجرت به مدینه و فراهم ساختن زمینه های حکومت و گرفتن بیعت از قبیله های مدینه نخستین حکومت اسلامی را بنا نهاد و خود زمامش را بر عهده گرفت در آن هنگام مساجد محل تجمع مسلمانان برای حل و فصل امور عبادی اجتماعی، سیاسی شد بدین ترتیب رهبری و زمامداری جامعه در مفهوم گسترده ای در همان هنگام در اجتماع مسلمانان تشکیل شد. در باور شیعه پس از پیامبر (ع) امامان معصوم از سوی خداوند افزون بر اینکه مسئولیت رهبری سیاسی جامعه اسلامی را بر عهده داشته باشند یکی پس از دیگری رهبری و هدایت معنوی و دینی جامعه را نیز بر عهده دار بودند اساساً در آیین اسلام رهبری معنوی و زمامداری سیاسی در زمان غیبت دوازدهمین امام معصوم (ع) با اهمیت، و شخص معینی برای حکومت تعیین نشده است، ولی با توجه به آیات قرآن و روایات معصومین (ع) درباره ملاک های زمامداری سیاسی مشخص می شود که رهبری جامعه بر عهده فقیهان است؛ چرا که از آنان به عنوان جانشینان پیامبر (ص)، امینان، رسولان و دژهای اسلام و حاکمان مردم و وارثان پیامبران یاد شده است این روایات بر حاکمیت الهی ولایت فقیه تصریح دارد قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران از مباحثات فراوان پس از پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۸ ه.ش تدوین و به تایید رسید از اجتهاد فقیهان جامع شرایط براساس کتاب و سنت معصومین (ع) به عنوان یکی از ارکان نظام جمهوری اسلامی ایران. یاد کرده و ولایت امر و امامت

امت در زمان غیبت حضرت ولی عصر(ع) را بر عهده فقیه عادل باتقوی، آگاه به زمان شجاع مدیر و مدبر گذاشته است.

براین اساس ولایت فقیه جمهوری اسلامی ایران در رأس هرم قدرت جای دارد.

حقوق مردم در قانون اساسی:

این اصل یکی از اصول اساسی و بنیادی اسلام می باشد که قانون نیز با الهام از آن برخی از اصول خود را بدان تخصیص داده است. بدین نحو که قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران حتی بالاترین شخص نظام را از این اصل مستثنی نکرده و در ذیل اصل ۱۰۷ چنین آورده است: در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران رعایت حقوق افراد مختص مسلمانان نیست بلکه باید در جمهوری اسلامی ایران حقوق تمامی انسانها اعم از مسلمان و غیرمسلمان کاملاً براساس موازین اسلامی رعایت گردد اصل چهاردهم به استناد آیه کریمه: لا ینهاکم... عن الذین لم یقاتلوکم فی الدین ولم یخرجوکم عن دیارکم ان تبروهم وتقسطوا الیهم ان... یحب المقسطین.

دولت جمهوری اسلامی ایران و مسلمانان موظفند نسبت به افراد غیرمسلمان با اخلاق حسنه و قسط و عدل اسلامی عمل نمایند و حقوق انسانی آنان را رعایت کنند.

### رئیس جمهور

به موجب اصل ۸۳ رئیس جمهور عالی ترین مقام رسمی کشور پس از مقام رهبری است که دو وظیفه اصلی برای آن پیش بینی شده است:

اجرای دقیق قانون اساسی<sup>۲</sup>، ریاست قوه مجریه جز در اموری که مستقیماً به رهبری مربوط می شود. در سال ۱۳۶۸ ه. ش پس از حذف مقام نخست وزیری در بازنگری قانون اساسی رئیس جمهور دارای اختیارات گسترده تری گردید و مسئولیت هیأت دولت به رئیس جمهور واگذار شد. از آنجا که ریاست جمهوری در نظام جمهوری اسلامی ایران دارای جایگاه حساس و مهمی است و از اختیارات اجرایی گسترده ای برخوردار است قانون برای نامزدی این مقام شرایطی در نظر گرفته است که در اصل ۱۱۵ قانون اساسی به آن اشاره شده است به موجب این اصل کسانی می توانند نامزد ریاست جمهوری شوند که دارای شرایط زیر باشند:

#### ۱.۱ از رجال مذهبی یا سیاسی

مرد بودن نخستین شرط داوطلبان ریاست جمهوری در ایران است. ثانیاً باید از رجال سیاسی برجسته و صاحب نظر و دارای سوابق و خدمات سیاسی اجرایی مهم بوده و لیاقت و شایستگی خود را برای احراز چنین مقام برجسته ای نشان داده باشد. ثالثاً: نامزد ریاست جمهوری باید از نظر مذهبی نیز شناخته شده و صاحب تشخیص و ایمان و اراده در اصول اعتقادی اسلام باشد.

#### ۱.۲ ایرانی الاصل

منظور از ایرانی الاصل بودن این است که داوطلبان ریاست جمهوری در ایران باید دارای نسب و نژاد ایرانی باشد و نه تابعیت اکتسابی به طور مثال اگر پدر کسی از کشور دیگری به ایران آمده باشد و

ساکن این کشور شده و حتی تابعیت ایرانی نیز کسب کرده باشد نمی‌تواند کاندیدای ریاست جمهوری شود.

### ۳. تابع ایران

در جمهوری اسلامی ایران شرط تابعیت علاوه بر ایرانی الاصل بودن برای داوطلبان ریاست جمهوری در نظر گرفته شده است هدف و فرض قانونگذار وجود علقه درچنین کشوری می باشد.

### ۴. مدیر و مدیر

یعنی باید از توان مدیریت بالایی برخوردار باشد و دارای حسن تدبیر و آینده نگری باشد.

### ۵. دارای حسن سابقه و امانتدار

داوطلب ریاست جمهوری باید دارای حسن سابقه و به امانتداری مشهور باشد تا بتواند به شایستگی از ریاست جمهوری پاسداری و نگهداری نماید.

### ۶. مومن و معتقد به مبانی نظام جمهوری اسلامی ایران

به موجب اصل ۱۷۷ قانون اساسی اصول مبانی نظام جمهوری اسلامی ایران شامل اصول مربوط به اسلامی بودن نظام و ابتدای کلیه قوانین و مقررات براساس موازین اسلامی و پایه های ایمانی و اهداف جمهوری اسلامی ایران حکومت و ولایت است و نیز اداره کشور با اتکاء به آراء عمومی و دین و مذهب رسمی ایران (تشیع) است. بنابراین داوطلب ریاست جمهوری باید معتقد به این اصل باشد.

### حقوق شهروندی مصرح در قانون اساسی:

ماده ۳۷ حقوق شهروندی اشاره می‌کند به اینکه دولت می بایست در جهت توسعه سیاست‌های اجرایی حقوق عمومی که در قانون اساسی پیش‌بینی شده است اقدام نماید زیرا او بخشی حقوق مردم است که اسباب سرکش قدرت بالجام محدود می‌شود و رابطه افراد با دولت و بالعکس دولت با افراد معین می‌گردد بنابراین قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران اصول متعددی را به حقوق و آزادی‌های مردمی، اجتماعی و قضایی و امنیتی مردم اختصاص داده است.

### پیش‌بینی حقوق و آزادی‌ها در قانون اساسی:

اعلامیه حقوق همانطوریکه از نام آن پیداست یک اعلامیه است نه یک قانونی که به تصویب اعضای پارلمان رسیده باشد و به نوعی می‌شود گفت اعلامیه حقوق و قانون اساسی باهم تفاوت دارند و جدای از یکدیگر می‌باشند و روش معقول‌تری که می‌شود از آن بهره برداری کرد سرفصل‌یابی و اختصاص مبحث حقوق و آزادی‌ها و در متن قانون اساسی کشورهاست که می‌تواند کمک موثری به جهان شمولی بکند در حال حاضر کشورهای زیادی سرفصل قانون اساسی خود را به حقوق و آزادی‌های شهروندی اختصاص داده‌اند که تعداد آنها کم نبوده و روز به روز بر تعداد این کشورها افزایش می‌یابد و دنیانشان می‌دهد که برای رسیدن به حقوق و آزادی‌های عمومی که رشته اتصال به جهان شمولی حقوق انسانها را بی‌صبرانه به آن مسیری رساند.

حضرت علی (ع) پس از بیعت مردم، طی نامه‌ای به همه کارگزاران خود در سراسر قلمرو اسلامی چنین اظهار می‌دارد: ((پیامبر این مطلب را برای من بیان فرمود: ای پسرایی طالب، ولایت بر امت من از آن توست اگر با رضا و رغبت تو را به ولایت خویش برگزیدند و با رضایت برخلاف تو اجتماع نمودند، ولایت آنها را برعهده بگیر و اگر برخلاف تو اختلاف نمودند آنها را به حال خود واگذار...)) پس از شورش مردم علیه خلیفه وقت و قتل او عده زیادی از افراد سرشناس و نخبه در منزل امام علی(ع) اجتماع می‌کنند تا با او بیعت کنند اما او نمی‌پذیرد و می‌گوید که این مراسم باید در مسجد باشد و بیعت جز با رضایت مسلمانان عملی نمی‌باشد.

این اثر در تاریخ کامل خود می‌گوید:

چون روز بیعت فرارسید مردم در مسجد گرد آمدند و حضرت علی (ع) بر منبر بالا رفت و در حالی که مسجد پر از جمعیت و همه سراپاگوش بودند فرمود ای مردم چشم‌ها و گوش‌هایتان را باز کنید خداوند در زندگی اجتماعی، حقوقی را واگذار نمی‌نماید مگر آنکه حقوقی متقابل برای دیگران را برعهده وی گذارد.

حضرت علی(ع) خدمت به مردم را در بخشنامه‌های خود به کارگزارانش سفارش می‌نمود.

فردوسی شاعر حماسه سرای در خصوص حقوق بشردر شاهنامه چنین سرودند:

|                            |                            |
|----------------------------|----------------------------|
| بداد و دمدش گیتی آباددار   | دل زبردستان ز خودشاددار    |
| اگر این کنی مردمان را بداد | خود ایمن بجنبی و از دادشاد |
| به نزدیکان و به نزد مسان   | به آزارموری نیز ز دجهان    |
| به نیکی گرای و میازار کسی  | ره رستگاری همین است و بس   |

فرهنگ ایرانیان که کهن ترین فرهنگ ملل جهان است همین ستایش بس که در طول تاریخ قدرت ایران هیچگاه کیش و دین خود را به دیگران تحمیل نکرده اند در اندیشه فرهنگ ایرانی حتی رعایت حقوق گیاهان هم از اعتبار بالایی برخوردار بوده و اینها همه نشان از فرهنگ اصیل ایرانی است.

این فکر که آزادی و حقوق همه انسانها عطیه‌ای اجتماعی از جانب قدرتها و حاکمیتها در جوامع بشری است، فکری باطل و معارض بار از خلقت است تا جای که خداوند لزوم تکریم و تسلیم در قبال این حقوق فطری بشر را تکلیف قدسیان و فرشتگان نیز می‌داند و بدین ترتیب وظیفه انسانها را در رعایت این حقوق کاملاً روشن می‌نماید و همچنین توجه به اشکال مختلف حقوق شهروندی ما را به ارمان بلند انسانی نزدیکتر می‌کند. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران اصول متعددی به حقوق و آزادیهای مردمی اختصاص داده شده زیرا بدین وسیله اسباب قدرت و رابطه آن با افراد جامعه بوسیله قانون تنظیم می‌شود.

## حقوق و آزادی‌های اساسی فردی

### مصونیت از تعرض

اصل ۲۲ قانون اساسی اشعار میدارد: حیثیت، جان، مال، حقوق، مسکن، شغل اشخاص از تعرض مصون است مگر در مواردی که قانون تجویز کند. شاید بتوان گفت در میان تمامی کلمه ها و واژه ها هیچ کلمه‌ای به قدر واژه آزادی دلپسند و محبوب نباشد.

مونتسکیو در تعریف آزادی می گوید: آزادی یعنی اینکه انسان حق داشته باشد هرکاری که قانون اجازه داده و می دهد بکند و آنچه که قانون منع کرده و صلاح او در آن نیست مجبور به انجام آن نگردد.

## اقسام آزادی‌ها

### آزادی فردی

در اصل دوم قانون اساسی یکی از ارکان و پایه های اصلی نظام جمهوری اسلامی ایران ایمان به خدای یکتا و اعتقاد به شعار اصلی و اولی ترین سخن اسلام یعنی لا اله الا... و اختصاص حاکمیت به او و تسلیم تنها در برابر او متذکر شده و بر اساس این اصل کلیه انسانها در ایران اسلامی تنها و تنها در برابر خداوند متعال تسلیم بوده و بندگی در مقابل هر آنچه غیر خداست به کلی ممنوع است.

### مصونیت از تبعید

یکی از انواع آزادی فردی در قانون اساسی آزادی انتخاب محل اقامت است و هر کس حق دارد از جایی که نمی خواهد زندگی کند هجرت کند و محل زندگی و اقامت خود را انتخاب کند و قانون اساسی هم به این امر مهم توجه کرده و اصل ۳۳ درباره این گونه آزادی فردی آورده است: هیچ کس را نمی توان از محل اقامت خود تبعید کرد یا از اقامت در محل مورد علاقه اش ممنوع یا به اقامت در محلی مجبور ساخت مگر در مواردی که قانون مقرر می دارد.

در رابطه با اصل مذکور و نکته قابل توجه است: اول اینکه به کاربردن کلمه هیچ کس در آغاز آن اصل تنها شامل اشخاص حقیقی شده و به نظر می رسد شامل اشخاص حقوقی نباشد هر چند بر اساس مستندات و مبانی این اصل بتوان گفت اعم از اشخاص حقیقی و حقوقی می باشد. دوم اینکه اگر اقامت در اصل مذکور به معنای عرفی خود استعمال شده باشد شامل سکونت هم خواهد بود.

### مصونیت از شکنجه

از موارد بشریت که در دنیا رایج است، شکنجه و تحت فشار قراردادن افراد برای گرفتن اقرار است. اصل ۳۸ قانون اساسی اشعار میدارد: هرگونه شکنجه برای گرفتن اقرار و یا کسب اطلاع ممنوع است، اجبار شخصی به شهادت، اقرار یا سوگند مجاز نیست و چنین شهادت و اقرار و سوگندی فاقد ارزش و اعتبار است متخلف از چنین اصلی طبق قانون مجازات می شود. قانون اساسی نه تنها این امر ضد بشری را ممنوع می داند بلکه متخلف از این اصل را قابل مجازات می داند.

### مصونیت از هتک حرمت

هیچکس حق ندارد به فردی حتی کسی که به حکم قانون دستگیر و زندانی یا تبعید شده هتک حرمت و حیثیت کند در اصل ۳۹ قانون اساسی در این مورد به صراحت آمده است: هتک حرمت و حیثیت کسی که به حکم قانون دستگیر، بازداشت زندانی یا تبعید شده، به هر صورت که باشد ممنوع است و موجب مجازات است.

### مصونیت از توقیف غیرقانونی

بر اساس اصل ۳۲ قانون اساسی: هیچکس رانمی توان دستگیر کرد مگر به حکم و ترتیبی که قانون معین می کند در صورت بازداشت، موضوع اتهام باید با ذکر دلایل بلافاصله کتباً به متهم ابلاغ و تفهیم شود و حداکثر ظرف مدت ۲۴ ساعت پرونده مقدماتی به مراجع صالحه قضایی ارسال و مقدمات محاکمه در اسرع وقت فراهم گردد متخلف از این اصل طبق قانون مجازات می شود. اولاً: هیچکس رانمی توان بدون حکم قانونی مشخص بازداشت کرد. ثانیاً: در صورت بازداشت، اتهام باید با ذکر دلیل بلافاصله به صورت کتبی به متهم ابلاغ و تفهیم شود. ثالثاً: حداکثر به مدت ۲۴ ساعت پرونده مقدماتی به مراجع صالحه قضایی ارسال و مقدمات محاکمه فرد فراهم گردد.

### مصونیت از افشای امور خصوصی

مبانی فقهی نیز بر عدم افشای امور شخصی و خصوصی افراد اشاره دارد تا آنجا که قانونگذار نیز به این امور خصوصی افراد توجه و بازرسی، بط افشای آنها را ممنوع کرده در اصل ۲۵ قانون اساسی آمده است: بازرسی و نرساندن نامه ها، ضبط و فاش کردن مکالمات تلفن، افشای مخابرات تلگرافی، تلکس، سانسور، عدم مخابره و نرساندن آن ها، استراق سمع و هرگونه تجسس ممنوع است مگر به حکم قانون.

قانونگذار در فرض اولیه هرگونه ممانعت و جلوگیری مردم در بهره برداری از حق ارتباطات را ممنوع نموده و دخالت ماموران دولتی در امر ارتباطات مردمی را به منظور استراق سمع و تجسس و افشای اسرار جایز ندانسته است لیکن از آنجایی که در هر کشوری خود فروختگان به اجانب به طمع مال و جاء و غیره حاضر به فروش حیثیت مملکت خود می باشند همواره مورد توجه حکومت بوده اند بنابراین قانونگذار برای جلوگیری از سوء استفاده از حق مزبور مواردی را در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران پیش بینی کرده است.

### حقوق و آزادیهای شهروندی اجتماعی

#### آزادی داشتن حق شغل مناسب

این امر به عنوان یک حق مسلم هر فرد ایرانی به عهده دولت گذاشته شده و او را موظف کرده است که با رعایت نیاز جامعه به مشاغل گوناگون برای همه افراد امکان اشتغال به کار و شرایط مساوی را برای احراز مشاغل ایجاد نماید. اشتغال هر فرد در نظام جمهوری اسلامی ایران از دو جهت مورد توجه اصل ۲۸ قانون اساسی است. اول اینکه هر کس می تواند شغلی را که بدان مایل است بدین



شرط که مخالف اسلام و مصالح عمومی نباشد انتخاب کند. دوم اینکه دولت موظف است با در نظر گرفتن شغل‌های متفاوت برای همه افراد امکان اشتغال به کار فراهم کند یعنی از موارد مخالف اسلام در اصول ۴۶، ۴۷، ۴۹ مشخص شده است از این رو اگرچنین مواردی سودآور نیز باشند ممنوع است مثل خرید و فروش مواد مخدر.

### آزادی و حق داشتن مسکن

امروزه غالب کشورها به ویژه کشورهایی که مثل ایران بانرخ رشد بالای جمعیت روبرو هستند برای مشکل مهم مسکن راه حل اساسی نیندیشیده اند هیچ کشوری نیست که به کلی مشکل مسکن را حل کرده باشد. از طرفی مشکل ازدیاد نفوس در جهان و از طرفی هم مشکلات اقتصادی خصوصاً تحمل خسارات فراوان ناشی از زلزله و غیره سبب شده که تاکنون این معضل لاینحل باقی بماند هر چند که تاکنون گام‌های ارزشمندی در این زمینه برداشته شده است اما به هر حال هنوز تا نتیجه مطلوب فاصله زیادی داریم ولی آنچه مسلم است قانون اساسی داشتن مسکن متناسب با نیاز راحق هریرانی دانسته و دولت راموظف به تلاش در این زمینه کرده است.

### حق برخورداری از آموزش و پرورش و تربیت بدنی رایگان

حق سوادآموزی مخصوص طبقه خاصی نیست و همه مردم ایران باید از تحصیلات رایگان تا پایان دوره متوسطه برخوردار باشند علاوه بر این قانون اساسی دولت راموظف کرده است تا زمینه تحصیلات عالی راتاسرخود کفایی کشور به طور رایگان فراهم کند در اصل ۳۰ آمده است: دولت موظف است وسایل آموزش و پرورش رایگان رابرای همه ملت تا پایان دوره متوسطه فراهم سازد و وسائل تحصیلات عالی راتاسرخود کفائی کشور به طور رایگان گسترش دهد. قانونگذار به این امر بسنده نکرده و حتی تربیت بدنی رایگان رابرای همه مردم در نظر گرفته است و دولت را موظف به فراهم کردن زمینه آن نموده است.

### حق برخورداری از تأمین اجتماعی

افراد جامعه ممکن است بنا به دلایلی مشکل معیشت داشته باشند و در اداره اقتصادی خانواده خود دچار مشکل باشند بنابراین قانون اساسی دولت راموظف کرده است که طبق قوانین از محل درآمدهای عمومی و درآمدهای حاصل از مشارکت مردم، خدمات و حمایت‌های مالی از جمله تأمین اجتماعی از نظر بازنشستگی، بیکاری، پیری، از کار افتادگی، بی سرپرستی در راه ماندگی، حوادث و سوانح نیاز به خدمات بهداشتی و درمانی، مراقبت‌های پزشکی رابه صورت بیمه و غیره تأمین کند. در صدر اصل ۲۹ تأمین اجتماعی به عنوان یک حق مسلم از جانب ملت بردوش دولت نهاده شده است و او را به برآوردن نیازها و ارائه خدمات بهداشتی و درمانی و مراقبت‌های پزشکی از طریق بیمه و حمایت‌های مالی و نظایر آن موظف نموده است.

### آزادی و حق برخورداری از کسب و کار و مالکیت مشروع

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نه همانند مارکسیست ها مالکیت رابه کلی حذف و نادیده گرفته است و نه همانند نظام سرمایه داری غرب آن رارها بی قید و بند گذاشته است بلکه براساس تعالیم اسلامی ضمن به رسمیت شناختن آن، ابزارها و مکانیزی برای مهار آن پیش‌بینی کرده

است که عملاً در صورت رعایت شرائط و روابط مربوط موجبات بی عدالتی و ثروت اندوزیهای نامشروع و بی حد و مرز را از میان بخواهد داشت.

اصل ۴۶ قانون اساسی اشعار میدارد: هر کس مالک حاصل کسب و کار مشروع خویش است و هیچکس نمی تواند به عنوان مالکیت، نسبت به کسب و کار خود، امکان کسب و کار را از دیگری سلب کند.

اصل ۴۷ قانون اساسی اشعار میدارد: مالکیت شخصی که از راه های مشروع باشد محترم است ضوابط آن را قانون معین می کند.

از جمله مالکیت های نامشروعی که قانون هیچ گونه احترامی برای آنها قائل نیست نظیر مواردی که در اصل ۴۹ قانون اساسی بدان اشاره شده است. این موارد عبارتند از: ثروتهای ناشی از ربا، غصب، رشوه، اختلاس، سرقت، قمار، سوء استفاده از مقاطعه کاریها و معاملات دولتی و... که دولت را موظف به ضبط و گرفتن این ثروتها و رد آنها به صاحبان اصلی آنها نموده است.

## حقوق و آزادی های قضایی

### ۱. حق دادخواهی

در اسلام به اندازه ای که برای اجرای عدالت و قضاوت بحق بین الناس سفارش شده است شاید بتوان گفت کمتر موضوعی است که به این حد مورد تاکید قرار گرفته است دادخواهی یعنی اینکه اگر کسی مورد ظلم و تعدی واقع شد حق و توان دادخواهی و مراجعه به مقام های صلاحیت دار قانونی را داشته و بتواند حقوق تضییع شده اش را استیفاء کند این حق همه ایرانیان است اعم از مسلمان و غیر مسلمان که در اصل ۳۴ قانون اساسی بدان اشاره شده است: با الهام از دستورات الهی دادخواهی حق مسلم هر فرد است (یعنی اعم از مسلمان و غیر مسلمان) و هر کس می تواند به منظور دادخواهی به دادگاه های صالح رجوع نماید.

### ۲. حق انتخاب وکیل

بیشتر مردم به دلیل عدم آشنایی با قوانین قضایی توان احقاق حقوق خود را ندارند از این رو قانون اساسی به آنها اجازه داده است برای احقاق حقوق خود وکیل برگزینند و در صورت عدم توانایی امکان تعیین آن برایشان فراهم شود در اصل ۳۵ آمده است: در همه دادگاه ها طرفین دعوی حق دارند برای خود وکیل انتخاب نمایند و اگر توانایی انتخاب وکیل را نداشته باشند باید برای آنها امکانات تعیین وکیل فراهم گردد.

### ۳. اصل برائت

اصل برائت که هیچ کس رانمی توان مجرم قلمداد کرد مگر اینکه جرم او در دادگاه صالح، اثبات شود و تا زمانی که جرم کسی در دادگاه ثابت نشود او متهم است و هیچکس حق هتک حرمت و حیثیت او را ندارد.

اصل ۳۷ قانون اساسی اشعار میدارد: اصل بر برائت است و هیچکس از نظر قانون مجرم شناخته نمی شود مگر اینکه جرم او در دادگاه صالح ثابت گردد.

#### ۴. اصل مستند بودن حکم قاضی

قضات دادگاه‌ها نمی‌توانند حکم خود را بدون استنادات صادر نمایند تمام احکام دادگاه‌ها باید مستند به قانون باشند در غیر این صورت فاقد اعتبار قانونی و اجرایی است. در اصل ۱۶۶ آمده است: احکام دادگاه‌ها باید مستند و مستدل به مواد قانونی و اصولی باشد که براساس آن حکم صادر شده است.

#### ۵. اصل قانونی بودن جرم و مجازات

با استنباط از اصل ۱۶۹ قانون اساسی فعل یا ترک فعلی جرم محسوب می‌شود که آن فعل یا ترک فعل به سبب قانون جرم شناخته شده باشد و هرگونه اعمال مجازاتی که برای جرایم افراد مجرم در نظر گرفته می‌شود باید براساس آن چیزی باشد که قانون معین کرده است. مثلاً کسی که مرتکب سرقت شده است قاضی و محکمه نمی‌تواند جریمه و مجازاتی بیش از آنچه که در قانون آمده تعیین کند همچنین تنه‌امرجع و محکمه‌ای حق صدور حکم به مجازات رابرای آن را دارد که براساس قانون صلاحیت آن را دارا باشد مثلاً در نظام دادرسی فعلی ایران محاکم حقوقی حق صدور احکام کیفری از قبیل اعدام، رجم، قطع ید و نظایر آنها را ندارند و یا دادگاه‌های مدنی خاص مکلفند که تنه‌ادر همان محدوده‌ای که قانون مشخص کرده است اقدام به صدور حکم کند. حکم به مجازات و اجرای آن باید تنها از طریق دادگاه صالح و به موجب قانون باشد.

#### ۶. اصل علنی بودن محاکمات

اصل ۱۶۵ قانون اساسی اشعار می‌دارد: محاکمات علنی انجام می‌شود و حضور افراد بلامانع است مگر آنکه به تشخیص دادگاه علنی بودن آن منافی عفت عمومی یا نظم عمومی باشد. دوماً: در دعاوی خصوصی هرگاه طرفین دعواتقاضای غیر علنی بودن محاکمه را بنمایند دادگاه مکلف است محاکمه را غیر علنی انجام دهد.

#### ۷. اصل عطف به ماسبق نشدن قوانین

هرگاه فعل یا ترک فعلی به موجب قانون جرم نباشد و یادگیری از آن در قانون نشده باشد، نمی‌توان به موجب قانونی که پس از ارتکاب چنین اعمالی تصویب می‌شود، افراد را محاکمه و مجازات کرد به همین دلیل در اصل ۱۶۹ قانون اساسی آمده است: هیچ فعل یا ترک فعلی به استناد قانون که بعد از آن وضع شده است جرم محسوب نمی‌شود.

#### آزادی‌های اساسی مردم

شاید بتوان گفت که در میان تمام کلمه‌ها و واژه‌ها هیچ واژه‌ای به اندازه آزادی نزد مردم محبوب نیست؛ زیرا تاریخ بشری سراسر آکنده از ظلم و ستم بوده است از این رو آزادی برای انسانها جالب توجه بوده هر چند تعریف‌ها و تفسیرهای ضد و نقیضی از آن ارائه شده است لذا قانون اساسی در اصول خود به آزادی و حقوق شهروندی در فصول مختلف اشاره کرده است:

### ۱. آزادی فردی

آزادی فردی یعنی اینکه شخص دررفت و آمد، اقامت و ترک محل زندگی، پذیرش تابعیت کشور، کشور دیگر و غیره آزاد باشد و از توقیف بدون دلیل مصون و محفوظ بماند در اصل ۳۲ قانون اساسی آمده است: هیچ کس رانمی توان دستگیر کرد مگر به حکم و ترتیبی که قانون معین می کند.

### ۲. آزادی فکرو عقیده

آزادی اساسی دیگر مردم که در واقع پس از آزادی فردی مهم ترین آزادی است، آزادی اندیشه و عقیده است. آزادی فکرا و اندیشه و عقیده یعنی نباید کسی به صرف داشتن فکرو عقیده تحت پیگرد قرار گیرد و در خصوص داشتن هرگونه فکر و عقیده آزاد باشد لذا در اصل ۲۳ قانون اساسی آمده است:

تفتیش عقاید ممنوع است و هیچکس رانمی توان به صرف داشتن عقیده ای مورد تعرض و مواخذه قرار داد.

### ۳. آزادی مطبوعات

در اصل ۲۴ قانون اساسی آمده است: نشریات و مطبوعات در بیان مطالب آزادند مگر آنکه مخل به مبانی اسلام یا حقوق عمومی باشد تفصیل آن را قانون معین می کند.

در حکومت اسلامی همانطوریکه اشخاص حقیقی در بیان نظرو عقیده آزاد هستند، اشخاص حقوقی یعنی مطبوعات، نشریات، روزنامه ها و غیره نیز در بیان مطالب آزاد هستند مگر اینکه مطالبشان مغایر با اسلام و تهدیدکننده امنیت ملی و حقوق فردی باشد اصل ۲۴ قانون اساسی مبین چنین مطلبی است.

### ۴. آزادی احزاب و گروه های سیاسی

همانگونه که اظهار نظر و انتشار مطالب آزاد است، تشکیل احزاب، جمعیت ها و گروه های سیاسی و صنفی نیز آزاد و مجاز است، مگر آنکه اصول استقلال، آزادی، وحدت ملی و اساس جمهوری اسلامی ایران را نقض کند.

در اصل ۱۳ قانون اساسی آمده است: ایرانیان زرتشتی و کلیمی و مسیحی تنها اقلیت های دینی شناخته می شوند که در حدود قانون در انجام مراسم دینی خود آزادند و در احوال شخصی و تعلیمات دینی بر طبق آیین خود عمل می کنند.

چند نکته در اصل مذکور قابل مذاقه است:

۱. هر چند ممکن است اقلیت های دینی دیگری نیز در ایران وجود داشته باشد، اما آنها اولاً به رسمیت شناخته شده نیستند ثانیاً: از حقوق اقلیت های مذکور در اصل ۱۳ بهره مند نخواهند بود.

۲. احوال شخصی نظیر نکاح، طلاق، ارث و وصیت طبق اصل مزبور تابع قوانین و مقررات اقلیت های مذکور در آن می باشد و در این خصوص ملزم به رعایت قوانین مدنی ایران که مبتنی بر فقه و شریعت اسلامی است نمی باشند.

۳. تدریس تعلیمات دینی و آموزش زبان عربی و قرآن در مدارس اقلیت های مذهبی الزامی نیست.

۴. اقلیت های دینی علاوه بر برخورداری از آزادی هایی که در اصل ۱۳ ذکر شد طبق اصل ۲۶ قانون اساسی می توانند فعالیتهای سیاسی اجتماعی هم داشته باشند مشروط بر اینکه اصول استقلال، آزادی، وحدت ملی، موازین اسلامی و اساس جمهوری اسلامی ایران رانقض نکنند. مضافاً بر اینکه تشکیل اجتماعات و راه پیمایی بدون حمل سلاح به شرط آنکه محل به مبانی اسلام نباشد برای همگان آزادی باشد. (مفاد اصل ۲۷)

### مردم سالاری دینی و جمهوری اسلامی ایران

بدون تردید یکی از مهم ترین انقلاب های جهان در طول تاریخ، انقلاب اسلامی ایران، انقلاب اسلامی ایران علاوه بر ویژگی هایی که سایر انقلاب ها دارند، دارای یک ویژگی منحصر به فرد نیز هست که آن اسلامی بودنش است. اسلامی بودن ماهیت نهضت و روند مبارزه مردم از ابتدا تا پیروزی به رهبری یک مرجع دینی در شعارها تبلور یافت از این رو پس از پیروزی انقلاب، نظامی به نام جمهوری اسلامی تشکیل شد اساس و پایه این نظام اسلام و مردم هستند، یعنی ماهیت نظام اسلامی، مردم سالاری دینی می شود به عبارت دیگر اراده و رأی در چارچوب شرع مقدس اسلام معنا پیدا می کند نه خارج از آن.

### اسلامی بودن نظام جمهوری اسلامی ایران

برای پاسداری از اسلامیت نظام جمهوری اسلامی ایران و استمرار آن، قانونگذار تدابیری را در نظر گرفته است که در اینجا به مهمترین آنها اشاره می کنیم.

همان گونه که یک پزشک در برابر جان یک انسان مسئول است و در صورت مراجعه او نمی تواند از مداوا و معالجه اوسرباززند، به طریق اولی واضح می توان گفت اگر یک ملتی برای اداره حکومتشان و اجرای احکام و حدود الهی در جامعه شان و برپایی قسط و عدل و ایجاد امنیت و ثبات و حفظ و حراست از جان و مال و آبرو و سرزمینشان در برابر هزاران مشکل خارجی و داخلی و بسیاری از مشکلات اجتماعی، به فردی مراجعه کنند و از او بخواهند که نظام و حکومت آنها را رهبری و هدایت کند و او هم توانایی و قدرت لازم را برای سکانداری کشتی جامعه اسلامی داشته باشد موظف و مکلف است که این مسئولیت را بتمام توان و امکان انجام دهد لذا به موجب اصل اول قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، حکومت جمهوری اسلامی است که ملت ایران، بر اساس اعتقاد دیرینه اش به حکومت حق و عدل قرآن، در پی انقلاب اسلامی پیروزمند خود به رهبری مرجع عالیقدر تقلید و حضرت آیت الله العظمی امام خمینی، در همه پرسی دهم و یازدهم فروردین ماه یک هزار و سیصد و پنجاه و هشت هجری شمسی برابر با اول و دوم جمادی الاول سال یک هزار و سیصد و نود و نه هجری قمری با اکثریت ۲/۹۸٪ کلیه کسانی که حق رای داشتند به آن رای مثبت دادند. علاوه بر اینکه نوع حکومت در ایران جمهوری اسلامی است اسلامی بودن نظام طبق اصل ۱۷۷ قانون اساسی جزو اصول و مبانی نظام و غیر قابل تغییر و بازنگری است.

### ولایت مطلقه فقیه

و ماکان لمومن ولا مومنه اذاقی... ورسوله امران یكون لهم الخیره من امرهم ومن یعص... ورسوله فقدضل ضلالا مبینا.

هرگاه خداوند و رسولش حکمی و دستوری صادر کرد برای هیچکس حق سرپیچی از آن نیست در غیر اینصورت هرکس از دستورات خدا و رسولش سرپیچی کند بدرستی گمراه شده که گمراهی آشکار و مبینی است.

به موجب اصل پنجم قانون اساسی، در زمان غیبت امام زمان (عج) در نظام جمهوری اسلامی ایران ولایت امر و امامت امت بر عهده فقیه عادل و باتقوی، آگاه به زمان و شجاع مدیر و مدبر است علاوه بر این بر اساس اصل ۵۷ قانون اساسی، قوای حاکم در جمهوری اسلامی ایران، مجریه، مقننه و قضائیه هم زیر نظر ولایت مطلقه فقیه می‌باشند، یعنی علاوه بر اینکه سازمان ها و نهادهای نظامی، سیاسی اجتماعی، فرهنگی و مذهبی که به طور مستقیم زیر نظر ولایت فقیه می‌باشند، قوای مجریه، قضائیه و مقننه هم زیر نظر ایشان می‌باشند.

### شورای نگهبان

در هیچ یک از فصول قانون اساسی به طور مجزا عنوانی برای شورای نگهبان در نظر گرفته شده است اما در مباحث مربوط به قوه مقننه راجب به تشکیلات و وظایف شورای نگهبان بحث گردیده است.

شورای نگهبان یکی از مهم ترین نهادهایی است که در قانون اساسی برای تضمین اسلامی بودن نظام پیش‌بینی شده است از وظایف شورای نگهبان به موجب اصل ۴ قانون اساسی جلوگیری از تصویب قوانین مغایر با شرع مقدس اسلام است شش نفر از فقهای شورای نگهبان که توسط ولی فقیه برگزیده می‌شوند موظفند از وضع قوانین مخالف اسلام جلوگیری کنند چون بر اساس اصل ۴ قانون اساسی هیچ قانونی نمی‌تواند برخلاف اسلام در ایران اجرا شود چون قانونگذار متذکر شده که این اصل بر همه اصول قانون اساسی و قوانین و مقررات دیگر حاکم است و مشخص این امر بر عهده فقهای شورای نگهبان است.

### اهداف نظام جمهوری اسلامی ایران

نظام جمهوری اسلامی ایران دارای اهداف گوناگونی است در اصل دوم قانون اساسی، اهدافی برای نظام جمهوری اسلامی ایران در نظر گرفته شده است. در این اصل آمده است:

جمهوری اسلامی ایران نظامی است بر پایه ایمان به:

۱. خدای یکتا (لا اله الا...) و اختصاص حاکمیت و تشریع به او و لزوم تسلیم در برابر امر او.

۲. وحی الهی و نقش بنیادین آن در بیان قوانین.

۳. معاد و نقش سازنده آن در سیر تکاملی انسان به سوی خدا

۴. عدل خدا در خلقت و تشریع

۵. امامت و رهبری مستمر و نقش اساسی آن در تداوم انقلاب اسلام.  
 ۶. کرامت و ارزش های والای انسان و آزادی توأم بامسئولیت اودر برابر خدا که از راه:  
 الف: اجتهاد مستمر فقهای جامع الشرائط براساس کتاب و سنت معصومین (ع)  
 ب: استفاده از علوم و فنون و تجارب پیشرفته بشری و تلاش در پیشبرد آنها.  
 ج: نفی هرگونه ستم گری و ستم کشی و سلطه گری و سلطه پذیری، قسط و عدل و استقلال سیاسی و اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی و همبستگی ملی را تأمین می کند.  
 اصل سوم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران را موظف کرده است برای نیل به اهداف مذکور همه امکانات خود را به کاربرد.

علاوه بر این بسیاری از مسئولان بلند پایه و ارشد نظام یابه صورت مستقیم توسط ولی فقیه تعیین می شوند مانند فرماندهان ارشد نظامی و انتظامی و رییس قوه قضاییه و یا پس از انتخاب مردم دوباره توسط ایشان تنفیذ یا تفویض اختیاری می شوند مثل ریاست جمهوری و...

#### مردمی بودن نظام:

یکی دیگر از ویژگی های نظام جمهوری اسلامی ایران، مردمی بودن آن است باتوجه به عنوان نظام که جمهوری اسلامی است، خبرگان تدوین کننده قانون اساسی تمام تلاش خود را به کار بردند تا ضمن حفظ اسلامی بودن نظام، مردمی بودن آن نیز تأمین شود لذا برای مردم از مرحله استقرار رای به خود نظام گرفته تا انتخاب مسئولان نقش های اساسی در نظر گرفته اند.

#### همه پرسی نظام جمهوری اسلامی ایران:

نقش و مشارکت مردم در پیروزی انقلاب اسلامی ایران غیر قابل انکار است. به عبارت دیگر انقلاب اسلامی ایران یکی از مردمی ترین انقلاب های جهان در قرن بیستم بود لذا نظر مردم در مورد نظامی که پس از انقلاب قرار بود تشکیل شود لازم و ضروری بود هر چند نوع نظام در شعار های مردم در راهپیمایی های دوران مبارزه مشخص بود دوبار پس از تصویب قانون اساسی توسط خبرگان و اصلاح آن توسط شورای بازنگری، مراجعه به آرای عمومی و همه پرسی صورت گرفته است که در هر دو بار مردم به اصول تنظیم شده توسط دو نهاد فوق رای مثبت دادند.

علاوه بر موارد فوق به موجب اصل ۵۹ قانون اساسی می توان در مسائل بسیار مهم اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی از طریق همه پرسی و مراجعه مستقیم به آرای مردم مقرراتی وضع نمود که این شیوه دیگری از اعمال قوه مقننه در ایران به شمار می رود با این حال مدت کوتاهی پس از پیروزی انقلاب اسلامی در تاریخ های دهم و یازدهم فروردین ۱۳۵۸ ش، اولین نظرخواهی از مردم در مورد نوع نظام در ایران صورت گرفت که در نتیجه ۲/۹۸ درصد کل شرکت کنندگان در همه پرسی به نظام جمهوری اسلامی ایران رای مثبت دادند.

#### خبرگان و بررسی نهایی قانون اساسی:

پس از استقرار نظام جمهوری اسلامی در ایران، لازم بود هر چه زودتر قانون اساسی نیز به وسیله مرجع صلاحیت دار تدوین و تصویب شده و به همه پرسی گذاشته شود. شورای انقلاب، قانون انتخابات مجلس بررسی نهایی قانون اساسی را در تیر ماه ۱۳۵۸ ش. تهیه و تصویب کرد که براساس آن ۷۳ نفر

باید به عنوان نمایندگان مردم برای تدوین، بررسی و تصویب قانون اساسی انتخاب می‌شدند. انتخابات این مجلس در ۱۲ مرداد ۱۳۵۸ ه.ش برگزار و مجلس خبرگان در تاریخ ۲۸ مرداد همان سال افتتاح گردید.

بنابراین مردم برای دومین بار به مدت چندماه برای تثبیت نظام نقش خود را ایفا نمودند.

### همه پرسى تصویب قانون اساسی:

بعد از انقلاب شکوهمند اسلامی برای اولین بار در فروردین سال ۱۳۵۸ ه.ش و به پیشنهاد رهبر کبیر انقلاب، همه پرسى و رجوع به آرای عمومى در تعیین نوع حکومت برگزار گردید که در این رابطه ملت ایران با اکثریت قاطع و به طور یکپارچه نظام جمهوری اسلامی را پذیرفتند و اصل اول قانون اساسی مبین همان است.

همچنین تاکنون دوبار پس از تصویب قانون اساسی توسط خبرگان و اصلاح آن توسط شورای بازنگری مراجعه به آرای عمومى و همه پرسى صورت گرفته است که مردم هر دو بار به مصوبات و اصول تنظیم شده توسط دونهادرای مثبت داده اند.

همچنین به موجب اصل ۵۹ قانون اساسی که اشعار میدارد: در مسائل بسیار مهم اقتصادی، سیاسى و اجتماعى و فرهنگى ممکن است اعمال قوه مقننه از راه همه پرسى و مراجعه مستقیم به آراء مردم صورت گیرد درخواست مراجعه به آراء عمومى باید به تصویب دو سوم مجمع نمایندگان مجلس برسد.

قانون اساسی ایران در آذرماه سال ۱۳۵۸ به همه پرسى گذاشته شد که سرانجام از میان ۹۵۶/۷۵۸/۱۵ نفر شرکت کننده ۹۵۶/۷۵۸/۱۵ نفر به آن رای مثبت دادند.

## نقش مردم در انتخابات مسوولان نظام

### ۱. تعیین رهبر

اصل ۱۰۷ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران تعیین رهبر را بر عهده خبرگان منتخب مردم واگذار کرده، از میان فقهای واجد شرایط یکی را که دارای بینش فقهی و سیاسى قوی‌ترى باشد به عنوان رهبر انتخاب کرده و به مردم معرفی می‌کنند رهبر منتخب خبرگان ولایت امر و همه مسوولیت‌های ناشی از آن را بر عهده خواهد داشت پس رهبرى به صورت غیرمستقیم توسط مردم انتخاب می‌شود.

### ۲. انتخاب رئیس جمهور

به موجب اصل ۱۱۳ رئیس جمهور عالی‌ترین مقام رسمى کشور پس از مقام رهبرى است که دو وظیفه اصلی برای آن پیش‌بینی شده است مسئول اجرای قانون اساسی است و ریاست قوه مجریه را بر عهده دارد جز در امورى که مستقیماً به رهبرى مربوط می‌شود بارای مخفی و مستقیم مردم و با اکثریت مطلق آراء شرکت کنندگان انتخاب می‌شود.

علاوه بر رئیس جمهور وزرا نیز به طور غیرمستقیم توسط مردم انتخاب می‌شوند بنابر اصل ۱۳۳ قانون اساسی، تک‌تک وزرای انتخابی رئیس‌جمهور باید رای اعتماد اکثریت مطلق نمایندگان مردم و



مجلس را کسب کنند و رئیس جمهور هم هیچ فردی را نمی تواند بدون رای اعتماد مجلس به عنوان وزیر به کارگمارد. بلکه فقط می تواند براساس اصل ۱۳۵ قانون اساسی حداکثر به مدت ۳ ماه شخصی را به عنوان سرپرست وزارتخانه ای که وزیر ندارد منصوب کندهیات دولت پس از کسب رای اعتماد وزرای انتخابی رئیس جمهوری تواند به طور رسمی و قانونی تشکیل جلسه دهد.

### ۳. انتخاب نمایندگان مجلس شورای اسلامی

مجلس شورای اسلامی که رکن قانونگذاری و نظارتی نظام جمهوری اسلامی ایران است. اصل ۶۲ قانون اساسی اشعار می دارد: مجلس شورای اسلامی از نمایندگان ملت که به طور مستقیم و برای مخفی انتخاب می شوند تشکیل می گردد. شرایط انتخاب کنندگان و انتخاب شوندگان و کیفیت انتخابات را قانون معین می کند.

### سایر اقسام آزادی ها

از اقسام سایر آزادی ها و حقوق شهروندی که در قانون اساسی پیش بینی شده است مربوط به آزادی های مربوط به فرق اسلامی (غیر شیعی) است:

بر اساس اصل ۱۲ قانون اساسی دین رسمی کشور ایران اسلام و مذهب جعفری اثنی عشری است و این اصل الی الابد غیر قابل تغییر است.

لیکن در همین اصل از پنج فرقه بزرگ و معروف اسلامی (حنفی، مالکی، شافعی، حنبلی، زیدی، نام برده شده و ضمن تصریح به لزوم حفظ احترام به فرق مزبور می گوید:

(پیروان این مذاهب در انجام مراسم مذهبی طبق فقه خودشان آزادند و در تعلیم و تربیت دینی و احوال شخصیه (ازدواج، طلاق، ارث و وصیت) و دعاوی مربوط به آن در دادگاه ها رسمیت دارند و در هر منطقه ای که پیروان هر یک از این مذاهب اکثریت داشته باشند مقررات محلی در حدود اختیارات شوراها بر طبق آن مذهب خواهد بود با حفظ حقوق پیروان سایر مذاهب.)

آزادی های مربوط به اقوام و قبایل موجود در ایران:

طبق اصل ۱۵ از فصل دوم قانون اساسی، زبان و خط رسمی و مشترک ایران فارسی است و اسناد و مکاتبات و متون رسمی کتب درسی باید با زبان و خط فارسی باشد لیکن از آنجایی که در ایران اقوام و قبائل پراکنده و متنوعی زندگی می کنند قانونگذار ضمن آگاهی از این مطلب در ذیل اصل ۱۵ متذکر شده است: استفاده از زبانهای محلی و قومی در مطبوعات و رسانه های گروهی و تدریس ادبیات آنها در مدارس، در کنار زبان فارسی آزاد است.

اقسام آزادی ها با انطباق با اعلامیه حقوق بشر:

تمام افراد بشر آزاد به دنیای آیند و از لحاظ حیثیت و حقوق با هم برابرند همه دارای عقل و وجدان هستند و باید نسبت به یکدیگر با روح برادری رفتار کنند.

اصل نوزدهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران اشعار می دارد: مردم ایران از هر قوم و قبیله ای که باشند از حقوق مساوی برخوردارند و رنگ، نژاد و زبان و مانند اینها سبب امتیاز نخواهد شد.

اصل بیستم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران اشعار می دارد:

همه افراد ملت اعم از زن و مرد یکسان در حمایت قانون قرار دارند و از همه حقوق انسانی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی با رعایت موازین اسلام برخوردارند.

اصل ۵۶ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران اشعارمیدارد: حاکمیت مطلق بر جهان و انسان از آن خداست و هم او انسان را بر سرنوشت اجتماعی خویش حاکم ساخته است هیچکس نمی تواند این حق الهی را از انسان سلب کند و یا در خدمت منافع فردی و گروهی خاص قرار دهد.

همانگونه که در اصول مذکور اشاره شد اعلامیه جهانی حقوق بشر منطبق با اصولی از قانون اساسی است که به حقوق شهروندی و حقوق بشر در ابعاد مختلف اشاره می نماید اما تفاوت مهم اینست که قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران خاص ملت ایران اما اعلامیه حقوق بشر جهانی است.

### منابع و مراجع

- (۱) مدنی، جلال الدین، حقوق اساسی و نهادهای سیاسی جمهوری اسلامی ایران، نشر همراه، تهران، ۱۳۷۳
- (۲) ابراهیمی، جهانبخش، سیری در حقوق بشر، چاپ اول ۱۳۸۳
- (۳) منصور، جهانگیر، قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، قانون اساسی مصوب ۱۳۵۸: اصلاحات و تغییرات و متمم قانون اساسی مصوب ۱۳۶۸. قانون مدنی با آخرین اصلاحیه ها و الحاقات همراه با قانون مسئولیت مدنی، تهران، نشر دوران، ۱۳۸۲
- (۴) وفادار، علی، حقوق اساسی و تحولات سیاسی، انتشارات شروین، تهران ۱۳۷۴
- (۵) رفیعی، علی، تشکیلات نظام جمهوری اسلامی ایران، اداره آموزش های عقیدتی سیاسی نمایندگی ولی- فقیه در سپاه، تهران، ۱۳۷۵
- (۶) هاشمی، محمد، حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ۱۳۷۲
- (۷) نجفی، مرتضی، حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران، الهدی، تهران ۱۳۷۹
- (۸) قاضی، ابولفضل، حقوق اساسی و نهادهای سیاسی، چاپ دانشگاه تهران، ۱۳۶۸
- (۹) یزدی، محمد، شرح و تفسیر قانون اساسی، انتشارات نور، تهران ۱۳۶۸